

УДК 658

DOI: 10.31732/2663-2209-2025-78-238-244

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ПИТАНЬ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Олександр Правдивець¹, Людмила Акімова², Олег Павловський³, Олег Дегтяр⁴

¹Канд. військ. наук, доцент кафедри управління фінансово-економічної безпеки Науково-навчального інституту менеджменту безпеки ВНЗ Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, e-NO: pravd72@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-5242-9683>

²Д-р наук з держ. упр., кандидат економічних наук, професор, членкиня Національного агентства кваліфікацій, м. Київ, Україна, e-NO: <https://orcid.org/0000-0002-2747-2775>

³Д-р військ. наук, професор, Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, м. Київ, Україна, e-NO: mafia_sz@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-2689-3663>

⁴Д-р наук з держ. упр., професор, провідний науковий співробітник Наукового центру зв'язку та інформатизації Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, м. Київ, Україна, e-NO: oleg.diegtiar@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-6413-3580>

STANDARDIZATION OF TRAINING OF SPECIALISTS IN MOBILIZATION WORK

Oleksandr Pravdyvets¹, Liudmyla Akimova², Oleh Pavlovskiy³, Oleg Diegtiar⁴

¹Ph.D. (Military Sciences, Associate Professor of the Department of Management of Financial and Economic Security of the Scientific and Educational Institute of Security Management, University of Economics and Law «KROK», Kyiv, Ukraine, e-NO: pravd72@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-5242-9683>

²Doctor of Science in Public Administration, PhD (Economics), Professor, Member of the National Qualifications Agency, Kyiv, Ukraine, e-NO: <https://orcid.org/0000-0002-2747-2775>

³Doctor of Military Sciences, Professor, Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine, e-NO: mafia_sz@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-2689-3663>

⁴Doctor of Science in Public Administration, Professor, Leading Researcher of the Scientific Center for Communications and Informatization of the Military Institute of Telecommunications and Informatization named after Heroes of Kruty, Kyiv, Ukraine, e-NO: oleg.diegtiar@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6413-3580>

Анотація. У статті розглядається проблематика стандартизації підготовки фахівців з питань мобілізаційної роботи. Актуальність статті обумовлена тим, що на сьогоднішній день в національній економіці України існує потреба в стандартизації підготовки фахівців з питань мобілізаційної роботи, на яких відповідно до законодавства покладаються обов'язки з організації та забезпечення виконання заходів мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Метою статті є обґрунтування пропозицій з розроблення професійного стандарту підготовки фахівців з питань мобілізаційної роботи в державних органах, в місцевих органах виконавчої влади, на підприємствах, в установах та організаціях, як важливішої умови підвищення рівня мобілізаційної підготовки, забезпечення їх функціонування та стабільної виробничої діяльності спрямованої на виконання встановлених мобілізаційних завдань (замовлень) у особливий період, зокрема в умовах правового режиму воєнного стану. З метою проведення дослідження було застосовано методи наукового пізнання: аналізу та синтезу, спостереження, абстрагування, формалізації, порівняння; системний та структурний підходи; процесний, комплексний підходи.

Проведено аналіз наукових досліджень щодо професійної підготовки фахівців з питань мобілізаційної роботи за результатами якого встановлено, що не вирішеною частиною загальної проблеми організації професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань мобілізаційної роботи є розробка професійного стандарту підготовки для цієї професії. За результатами аналізу нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації, визначення кваліфікацій, а також розробки професійних стандартів обґрунтовані пропозиції щодо змісту професійного стандарту фахівця з питань мобілізаційної роботи, які рекомендується врахувати під час розробки професійного стандарту.

Визначені подальші напрями наукових досліджень, а саме обґрунтування пропозицій щодо: розроблення освітніх програм підготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань мобілізаційної роботи відповідно до професійного стандарту; порядку оцінювання фахівців з питань мобілізаційної роботи під час атестації та сертифікації персоналу, присвоєння професійних кваліфікацій, встановлення рівня компетентності (здатності) особи виконувати трудові функції.

Ключові слова: професійний стандарт, мобілізаційна підготовка, фахівець з питань мобілізаційної роботи.

Формули: 0; **рис.:** 0; **табл.:** 2, **бібл.:** 14

Abstract. The article discusses the problems of standardization of training of specialists in mobilization work. The relevance of the article is due to the fact that today in the national economy of Ukraine there is a need to standardize the training of specialists in mobilization work, who, in accordance with the legislation, are responsible for organizing and ensuring the implementation of mobilization training and mobilization measures.

The article is aimed at substantiating proposals for the development of a professional standard for training specialists in mobilization work in state bodies, local executive authorities, enterprises, institutions and organizations, as a more important condition for increasing the level of mobilization training, ensuring their functioning and stable production activities aimed at fulfilling the established mobilization tasks (orders) in a special period, in particular in the conditions of the legal regime martial law. For the purpose of conducting the study, the methods of scientific cognition were applied: analysis and synthesis, observation, abstraction, formalization, comparison; system and structural approaches; process, integrated approaches.

An analysis of scientific research on the professional training of specialists in mobilization work has been carried out, according to the results of which it has been established that an unsolved part of the general problem of organizing professional training and advanced training of specialists in mobilization work is the development of a professional standard of training for this profession. Based on the results of the analysis of regulations on mobilization training and mobilization, determination of qualifications, as well as the development of professional standards, proposals on the content of the professional standard of a specialist in mobilization work are substantiated, which are recommended to be taken into account when developing a professional standard.

Further directions of scientific research have been identified, namely substantiation of proposals for: development of educational programs for training and advanced training of specialists in mobilization work in accordance with the professional standard; the procedure for evaluating specialists in mobilization work during the attestation and certification of personnel, assigning professional qualifications, establishing the level of competence (ability) of a person to perform labor functions.

Keywords: professional standard of training, mobilization training, specialist in mobilization work.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 2, bibl.: 14

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в національній економіці України існує потреба в стандартизації підготовки фахівців з питань мобілізаційної роботи, на яких відповідно до законодавств покладаються обов'язки з організації та забезпечення виконання заходів мобілізаційної підготовки та мобілізації (Правдивець, 2021; Правдивець & Дудка 2024; Закон України про мобілізаційну підготовку, 1993).

Разом з тим, фундаментальна підготовка цих фахівців для потреб національної економіки України не здійснюється вищими навчальними закладами, а підвищення кваліфікації, зокрема для фахівців органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій здійснюється в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана (далі – Університет) за програмою, розробленою Університетом за погодженням з державним замовником – Міністерством економіки України (постанова Кабінету Міністрів України, 2019). При цьому, єдиний стандарт підготовки цих фахівців, якій би визначав рівень їх загальних та

спеціальних компетентностей, ще не розроблений. Тобто існуючу проблему з підвищення компетентностей та спроможностей фахівців питань мобілізаційної роботи і має вирішити стандартизація їх підготовки, що у подальшому стане основою побудови та функціонування розгалуженої, багаторівневої системи підвищення кваліфікації та атестації зазначених фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових праць вітчизняних вчених свідчить про те, що в загальному сенсі проблема професійної підготовки фахівців з питань мобілізаційної роботи розглядалась О. Правдивцем (2020, 2021, 2024) де автор досліджував мобілізаційну підготовку, зокрема стандартизацію однієї зі складових її змісту – військовий облік громадян України, як фактор забезпечення економічної безпеки підприємства, а також проблематику вдосконалення науково-методичного апарату, необхідного для проведення відповідних розрахунків потреби у підвищенні кваліфікації осіб, які відповідають за організацію військового

обліку громадян України у державних органах.

У роботах О. Правдивця & О. Дудки (2024) досліджувались питання підвищення кваліфікації фахівців з мобілізаційної роботи державних органів з питань організації та ведення військового обліку громадян України.

При цьому, наголошувалось, що питання розробки стандартів підготовки фахівців з питань мобілізаційної роботи є пріоритетним науковим завданням.

Тому, не вирішеною частиною загальної проблеми організації професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань мобілізаційної роботи є розробка професійного стандарту підготовки для цієї професії.

Формулювання цілей статті.

Метою статті є обґрунтування пропозицій з розроблення професійного стандарту підготовки фахівців з питань мобілізаційної роботи в державних органах, в місцевих органах виконавчої влади, на підприємствах, в установах та організаціях, як важливішої умови підвищення рівня мобілізаційної підготовки, забезпечення їх функціонування та стабільної виробничої діяльності спрямованої на виконання встановлених мобілізаційних завдань (замовлень) у особливий період, зокрема в умовах правового режиму воєнного стану. З метою проведення дослідження було застосовано методи наукового пізнання: аналізу та синтезу, спостереження, абстрагування, формалізації, порівняння; системний та структурний підходи; процесний, комплексний підходи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2018 році за ініціативою Генерального штабу Збройних Сил України, відповідно до уроків шести черг мобілізаційного розгортання у 2014-2015 роках Міністерством соціальної політики України були внесені зміни до Національного класифікатору професій ДК:003:2010 (Національний класифікатор професій, 2010).

Вперше за часи незалежності України в державі з'явилася нова професія фахівець з питань мобілізаційної роботи. До Національного класифікатору професій було введено нову професійну назву робіт: «Фахівець з питань мобілізаційної роботи» (код – 2149.2.) Цей код належить до угруповання класифікатору професій «Інженери (інші галузі інженерної справи)».

Загальні кваліфікаційні характеристики інженерів визначені «Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників», який є нормативним документом, що здійснює правове регулювання питань управління персоналом на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності та видів економічної діяльності. Відповідно до пункту 15 «Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників» до загальних кваліфікаційних характеристик інженерів належать такі розділи: завдання та обов'язки; повинен знати; кваліфікаційні вимоги, які наведені у табл. 1. (Наказ Міністерства праці та соціальної політики України, 2004).

Таблиця 1

Кваліфікаційні вимоги інженерів

Назва посади	Рівень освіти	Стаж роботи
Провідний <u>інженер</u>	Повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст)	Не менше 2 років за професією <u>інженера</u> I категорії
<u>Інженер</u> I категорії	Повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст)	Для магістра - без вимог до стажу роботи; Для спеціаліста - не менше 2 років за професією <u>інженера</u> II категорії
<u>Інженер</u> II категорії	Повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (спеціаліст)	Не менше 1 року за професією <u>інженера</u>
<u>Інженер</u>	Повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (спеціаліст)	Без вимог до стажу роботи

Джерело: (Наказ Міністерства праці та соціальної політики України, 2004)

Разом з тим, кваліфікаційні характеристики фахівця з питань мобілізаційної роботи у «Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників» не визначені. При цьому, деякі спеціальні вимоги визначені у Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про мобілізаційний підрозділ органу державної влади, іншого державного органу» (Закон України, 1993; Постанова, 2006). Так, приписами частини 1 статті 5 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» зазначено, що організація здійснення заходів з мобілізаційної підготовки та мобілізації і контроль за здійсненням цих заходів в органах державної влади, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, які мають мобілізаційні завдання (замовлення), покладаються на їх мобілізаційні підрозділи або призначених працівників з питань мобілізаційної роботи.

Доцільно зазначити, що у статтях 42, 96 Кодексу законів «Про працю» України та статті 6 Закону України «Про оплату праці» визначено пріоритетність професійного стандарту щодо кваліфікаційної характеристики (Акімова, 2024).

Зауважимо, обов'язки повноваження державних органів, органів місцевого самоврядування у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації визначені у розділі III Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а обов'язки підприємств, установ і організацій та громадян щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації у розділі IV цього Закону. При цьому слід звернути увагу саме на обов'язки підприємств, установ і організацій щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації визначені у статті 21 Закону України «Про мобілізаційну підготовку» (Закон України, 1993).

Водночас «Типовим положенням про мобілізаційний підрозділ органу державної влади, іншого державного органу», яке рекомендовано для керівництва підприємствам під час утворення власних мобілізаційних підрозділів, визначається порядок призначення фахівця з питань мобілізаційної роботи, основні завдання та їх права (постанова Кабінету Міністрів України (2006). При цьому права, обов'язки та конкретні освітньо-кваліфікаційні вимоги до начальника і працівників мобілізаційного підрозділу визначаються положенням про мобілізаційний підрозділ та посадовими інструкціями, затвердженими в установленому порядку.

Таким чином, за результатами дослідження під час розробки професійного стандарту фахівця з питань мобілізаційної роботи пропонується врахувати:

професійний стандарт для професії 2149.2. повинен бути уніфікованим для фахівців з питань мобілізаційної роботи для державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від підпорядкування і форм власності, яким встановлені мобілізаційні завдання (замовлення); вимоги статей 5, 21 Закону України «Про мобілізаційну підготовку» та Типового положення «Про мобілізаційний підрозділ органу державної влади, іншого державного органу» під час формування загальних відомостей про професійний стандарт, зокрема мети діяльності за професією; похідні назви типових посад від посади «Інженер», а саме: «Провідний фахівець з питань мобілізаційної роботи», «Фахівець з питань мобілізаційної роботи 2 категорії», «Фахівець з питань мобілізаційної роботи 1 категорії», «Фахівець з питань мобілізаційної роботи»; шостий рівень професійної кваліфікації згідно з Національною рамкою кваліфікацій;

рівні кваліфікації та освіти відповідно до вимог;

вдосконалення (підтримання) наявного рівня професійної кваліфікації здійснюється не рідше ніж один раз на 5 (п'ять) років;

загальні кваліфікаційні вимоги відповідно до пункту 15 наказу Міністерства праці та соціальної політики України від 29 грудня 2004 року № 336 «Про затвердження Випуску 1 «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників; вимог статей 5, 21 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про мобілізаційний підрозділ органу державної влади, іншого державного органу» під час опису трудових функцій (Закон України, 1993; Постанова Кабінету Міністрів України 2006; Наказ Міністерства праці та соціальної політики України, 2004).

Крім того, пропонується визначити низку трудові функції таких як: планування та розробка мобілізаційних планів та підготовки до виконання покладених мобілізаційних завдань (замовлень); забезпечення поставки продукції згідно з укладеними договорами (контрактами) та надавання звітів з цих питань відповідним органам виконавчої влади, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування, які є замовниками мобілізаційних завдань (замовлень); своєчасне сповіщення про ліквідацію (реорганізацію) підприємства відповідних органів державної влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, з якими укладено договори (контракти) на виконання мобілізаційних завдань (замовлень); переведення виробництва (діяльності) на функціонування в умовах особливого періоду; утримання в належному стані техніки, будівель, споруд та об'єктів інфраструктури, що належать для передачі в разі мобілізації Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, силами цивільного захисту або призначені для

спільного з ними використання у воєнний час; сприяння територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, Центральному управлінню та/або регіональним органам Служби безпеки України, відповідним підрозділам розвідувальних органів України у їхній роботі в мирний час та в особливий період.

Відзначається важливість та значення забезпечення своєчасного оповіщення і прибуття працівників, які залучаються до виконання обов'язку щодо мобілізації у порядку, визначеному законодавством, на збірні пункти; забезпечення в разі мобілізації доставки транспортних засобів та техніки на збірні пункти та у військові частини у строк та місце, зазначені в частковому наряді; підготовка до розгортання спеціальних формувань, призначених для передачі в разі мобілізації до Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, розгортання та передачі їх в особливий період згідно з мобілізаційними планами; надання під час мобілізації будівель, споруд, транспортних та інших матеріально-технічних засобів Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, силам цивільного захисту згідно з мобілізаційними планами з наступним відшкодуванням їх вартості в порядку, встановленому законом; створення та утримання мобілізаційних потужностей, створення і зберігання мобілізаційного резерву матеріально-технічних і сировинних ресурсів згідно з мобілізаційними завданнями (замовленнями); забезпечення формування і ведення страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;

Окремими важливими напрямками роботи виступають організація і контроль за станом ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів із числа працюючих, бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та в особливий період; надання відповідним органам державної

влади, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування інформації, необхідної для планування і здійснення мобілізаційних заходів; сприяння своїм працівникам, які є резервістами, у виконанні ними обов'язків служби у військовому резерві та своєчасному їх направленню до органів військового управління, військових частин; подання до відповідних органів та підрозділів, що згідно із Законом України «Про дорожній рух» здійснюють державну реєстрацію та облік транспортних засобів, документів з відміткою відповідного

районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки про взяття їх на військовий облік (зняття з військового обліку) у разі реєстрації (перереєстрації), переобладнання чи зняття з обліку транспортних засобів, що можуть бути призначені для доукомплектування Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період (Закон України, 1993).

Варіант опису трудової функції фахівця з питань мобілізаційної роботи наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Варіант опису трудової функції фахівця з питань мобілізаційної роботи

Трудові функції	Компетентності	Результати навчання			
		Знання	Уміння/навики	Комунікація	Відповідальність і автономія
А. Планування та розробка мобілізаційних планів та підготовки до виконання покладених мобілізаційних завдань (замовлень)	Предмети та засоби праці Спеціально обладнаний, відповідно до встановлених вимог, службовий кабінет для ведення мобілізаційної роботи. Комп'ютерна техніка, сучасне програмне забезпечення, спеціальне програмне забезпечення, засоби зв'язку, необхідні нормативно-правові акти, методична література				
	A1. Здатність організовувати розробку та виконання мобілізаційних планів та виконання покладених мобілізаційних завдань (замовлень)	A1.31. Нормативно - правові акти, що регулюють професійну діяльність у сфері розробки мобілізаційних планів	A1.УН1. Розробляти документи мобілізаційного плану. A1. УН2. Робота з документами з обмеженим доступом, зокрема з літером "М"	A1.K1. Постійно підтримувати взаємодію із замовниками, виконавцями та співвиконавцями мобілізаційних завдань (замовлень)	A1.B1. Забезпечення захисту інформації з обмеженим доступом

Джерело: сформовано авторами

Вагомими напрямками роботи виступає укладання договорів (контрактів) з підприємствами, установами і організаціями – виробниками (співвиконавцями) комплектуючих виробів, постачальниками матеріально-технічних засобів, сировини для виконання встановлених мобілізаційних завдань (замовлень); контроль за здійсненням заходів з мобілізаційної підготовки та мобілізації відповідно до законодавства; ведення мобілізаційного діловодства.

Опис трудових функцій здійснюється відповідно до «Методичних

рекомендацій щодо розроблення професійних стандартів» у табличній формі в якій кожній трудовій функції визначається відповідна компетентність та результати навчання, зокрема: знання, уміння/навики, комунікація, відповідальність і автономія, а також предмети і засоби праці (Методичні рекомендації, 2024).

Висновки. Проведений аналіз нормативно-правових актів надав можливість обґрунтувати пропозиції щодо розробки та структурування змісту

професійного стандарту фахівця з питань мобілізаційної роботи.

Подальшими напрямками наукових досліджень можуть стати обґрунтування пропозицій щодо: розроблення освітніх програм підготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань мобілізаційної роботи відповідно до

професійного стандарту; порядку оцінювання фахівців з питань мобілізаційної роботи під час атестації та сертифікації персоналу, присвоєння професійних кваліфікацій, встановлення рівня компетентності (здатності) особи виконувати трудові функції.

Література:

1. Акімова, Л. (2024), Удосконалення процедури розроблення, затвердження, перегляду та внесення змін до професійних стандартів: теоретичні та практичні аспекти. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. № 2. С. 3–13.
2. Кодекс законів про працю України : прийнятий Верховною Радою УРСР 10 грудня 1971 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 20.02.2025).
3. Методичні рекомендації щодо розроблення професійних стандартів схвалено рішенням Агентства № 1 від 25 січня 2023 року. URL: <https://nqa.gov.ua/uploads/multiple-input/63d3be768f7b1.pdf>.
4. Національний класифікатор професій ДК:003:2010. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення 14.02.2025)
5. Правдивець, О. (2021). Стандартизація підготовки фахівців з організації та ведення військового обліку, як фактор забезпечення економічної безпеки підприємств. *Вчені записки Університету «КРОК»*. № 4 (64). С. 171–181. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-64-173-181>.
6. Правдивець, О. & Дудка, О. (2024). Підвищення кваліфікації фахівців з мобілізаційної роботи державних органів з питань організації та ведення військового обліку громадян України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. № 1 (73), С. 151–121. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-115-121>.
7. Правдивець, О. (2024). Методика розрахунку потреби у підвищенні кваліфікації фахівців державного органу з питань організації та ведення військового обліку громадян України. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. № 3. С. 53–58. URL: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-3-11>).
8. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення 01.02.2025).
9. Про затвердження Випуску 1 «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 29 грудня 2004 року №336. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0336203-04#Text> (дата звернення 14.02.2025).
10. Про затвердження Типового положення про мобілізаційний підрозділ органу державної влади, іншого державного органу: Постанова Кабінету Міністрів України 2006: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2006-%D0%BF> (дата звернення 01.02.2025).
11. Про підвищення кваліфікації з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації: Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.02.2025).
12. Про оплату праці : Закон України від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95> (дата звернення 02.02.2025).
13. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.02.2025).
14. Про дорожній рух : Закон України від 30 червня 1993 року № 3353-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text> (дата звернення 20.02.2025).